

CSEHORSZÁGI PARLAMENTI VÁLASZTÁSOK, 1990 (Parliamentary elections in the Czech Republic, 1990)

JIRÍ BLAŽEK ÉS TOMÁŠ KOSTELECKÝ

Bevezetés

A választási földrajz a politikai földrajz egyik ága. A *The Dictionary of Human Geography* „a választások szervezése, lebonyolítása és eredményei földrajzi aspektusainak tanulmányozása”-ban határozza meg a választási földrajz céljait. A cseh földrajztudományban az ilyen típusú kutatásoknak gyakorlatilag semmiféle hagyományuk nincs. Igaz ugyan, hogy már a múlt század közepe óta készültek választási térképek, amelyek vagy csak a választókerületek határait ábrázolták, vagy közvetlenül ezeknek a kerületeknek a választási eredményeit (Roubík). Ez után a bevezető kartográfiai feldolgozás után a szerzők azonban nem készítettek a megállapított területi variabilitás okait feltáró mélyebb elemzéseket, és további összefüggések és feltételek után sem kutattak. Az 1948-as események és a demokratikus választások ezt követő tulajdonképpeni eltörlése után természetesen az összes ilyen irányú kutatás értelmét veszítette.

Más volt a helyzet a demokratikus választások nagy hagyományával rendelkező országokban. Az első tanulmányokat a választási földrajz tárgyköréből már századunk elején megírták, és ezek a francia geográfiai iskola fejlődésével függtek össze. A hatvanas években a kvantitatív módszerek és a számítástechnika térhódításával a földrajztudományban kifejezetten megnőtt az analitikus irányultságú tanulmányok elkészítésének a lehetősége, azonban a legtöbb munka ebből a tárgykörből a hetvenes és nyolcvanas évekből származik. Azokat a témákat, amelyekkel a választási földrajz világszerte foglalkozik, jelentős mértékben befolyásolja az a tény, hogy két, lényegét tekintve eltérő választási rendszer létezik — a többségi és az arányos képviselőtű rendszer. E választási rendszerek mindegyike egészében véve meghatározott típusú adatokhoz vezet, és bizonyos mértékig előre meghatározza azokat a problémátípusokat, amelyekkel a választási földrajz az egyes országokban foglalkozik.

A legelterjedtebb közelítésmód, függetlenül a választási rendszertől, az egyes politikai pártok választási eredményei területi megoszlásának a feltérképezése, az eredmények értékelése a koncentráció és a variabilitás egyszerű mértékeinek a segítségével, valamint a kölcsönös összehasonlítás. Ha hosszabb idősorok állnak rendelkezésre, az érdeklődés rendszerint azon területek körülhatárolására összpontosul, amelyeken az egyik vagy a másik politikai párt rendszerint győz, illetve jelentős átlagon felüli eredményeket ér el. Körülhatárolódnak „a politikai stabilitás térségei” is, amelyekre az eredmények kis variabilitása jellemző az egymást követő választások sorozatában. Egy másik téma, amit figyelemmel kísérnek, a legnagyobb „választási ingadozásokkal” rendelkező területeknek az azonosítása és az ingadozás intenzitásának a mérése. Ebben az esetben gyakran használják a szórásanalízist, amely olyan nagyságrend felállítását teszi lehetővé, amelynek keretén belül az ingadozások a legnagyobbak, és fordítva, választó

arra a kérdésre, hogy a választási eredmények a település, a régió (választási járás, kerület), vagy az egész ország szintjén stabilabbak-e.

Egy másik közelítésmód arra törekszik, hogy megmagyarázza a választási eredmények feltárt területi megoszlását. A legrégebb, ugyanakkor a leggyakoribb kísérletek arra irányulnak, hogy megmagyarázzák az egyes eltérő társadalmi összetételű lakossággal rendelkező régiók közötti különbségeket, különösen a fizikai munkát végzők (munkások, *blue collars*) és a nem fizikai munkát végzők (középrétegek, *white collars*) számarányát tekintve. Az a meggyőződés, miszerint minél több a munkás, annál többen szavaznak „balra”, széles körben elterjedt volt, és ezért az ún. osztálytagozódást (*class structure*) tartották a területi differenciálódás legfőbb magyarázó faktorának, és a további lehetséges faktorokat, mint a régió helyzete (exponált vagy perifériális), az uralkodó vallás, a város és a falu közötti különbségek, a lakosság iskolai végzettsége, életkor, foglalkoztatottság szerinti struktúrája az egyes szektorokban stb. nem tartották túlságosan fontosnak. Ezt a felfogást a hetvenes évek végén és a nyolcvanas évek elején kritikának vetették alá (Rose). Egy sor olyan tanulmány jelent meg, amelyek azt bizonyították, hogy csökken az „osztályoknak” a politikai magatartásra gyakorolt hatása (Dunheavy, Franklin, Miller, Berglund, Lindström), és egyre inkább a választási döntések komplex meghatározottsága került előtérbe. Jellemző vonássá vált az is, hogy hangsúlyt fektetnek a nem materiális jellegű faktorok hatásának az elemzésére (Ryssevick). A probléma iránti növekvő érdeklődéssel együtt jár az ilyen típusú kutatásokban használt módszerek fejlődése is a politikai pártok választási eredményei és az egyes magyarázó jellemzők közötti korrelációs együtthatók kiszámításától a fő komponensek elemzésén, a faktoranalízisen, és a klaszter analízisen keresztül egészen a regresszió-analízisig. Ezen elemzések többségének a közös célja az, hogy kiválassza a nagyszámú lehetséges magyarázó változó közül a legjelentősebbeket, és megállapítsa, hogy milyen mértékben befolyásolhatják a választási eredményeket. Ezek a módszerek segítenek megtalálni a választ arra a kérdésre is, hogy a választási eredmények közötti különbségek milyen mértékben tükrözik a társadalmi, illetve gazdasági struktúrában meglévő különbségeket, és milyen mértékben tükrözik a „lokális ideológiai klímában”¹ fellelhető különbségeket. A lehetséges közelítésmódok harmadik típusát azok a tanulmányok képviselik, amelyek a választásokat befolyásoló ún. geográfiai hatásokra összpontosulnak (Johnston, Taylor). Geográfiai hatásokon rendszerint azokat a legkülönfélébb hatásokat értik, amelyek valamilyen módon a földrajzi helyzettel függnek össze. Tipikus példa erre az ún. szomszéd hatás (*neighbourhood effect*). Azon a tényen alapul, hogy az embereket a választási döntés során nemcsak a saját nézeteik és véleményük befolyásolja, hanem azoknak az embereknek a nézetei és véleménye is, akik a környezetükben élnek. Az uralkodó „ideológiai klíma” azokra az emberekre is hat, akik azt nézeteikkel nem alakítják, nem is azonosulnak vele. Egy másik jelentős helyzeti hatás egy bizonyos jelöltre leadott szavazatok arányának gyakori megnövekedése lakóhelyének, illetve működési helyének a környezetében (*friends effect*). Az ilyen típusú megfigyelések különösen az amerikai tanulmányokban gyakoriak.

A választási földrajz következő lehetséges problémaköre a többségi választási rendszerrel függ össze, és ezért főleg az USA-ban és Nagy-Britanniában van nagy hagyománya. Az egymandátumos választókerületű választási rendszerekben a kulcsproblémák egyikét éppen ezeknek a kerületeknek a kijelölése jelenti. A választókerületeknek, amennyiben ez lehetséges, azonos számú lakosa kell legyen, hogy a megválasztott képviselők megközelítőleg azonos számú

választót képviseljenek. A városok népességének és az agglomerációknak a gyors növekedése a hatvanas években az USA-ban a kerületek egyre újabb és újabb kijelölésének a szükségességét hozta magával. Sok tanulmány foglalkozott ugyanakkor az egyes választókerületekben a választóknak a választási eredményekre és az egyes pártok által a képviselőtestületekben megszerzett helyek számára gyakorolt egyenlőtlen (angol kifejezéssel malapportionment) hatásával. A választókerületek kijelölésével kapcsolatos szükséges változtatásokkal összefüggésben a geográfusok figyelmet szenteltek az ún. *gerrymandering*² problémájának is. Ezzel a kifejezéssel jelölik a választókerületek kijelölésekor az éppen hatalmon lévő politikusok azon tudatos manipulációját, mely saját pártja választási előnyökhöz való jutását eredményezi. A terület egymandátumos választókerületekre osztásakor ellentmondás keletkezhet (és ez kisebb mértékben rendszerint be is következik) az egy bizonyos pártra leadott szavazatok aránya, és a párt által az adott képviselőtestületben megszerzett helyek között, mivel minden kerületben az a jelölt győz, akinek szavazattöbbsége van (relatív vagy abszolút), tekintet nélkül arra, hogy a szavazatok 35, 51 vagy 95 %-át kapta meg. A politikai párt számára az a fontos, hogy a kerületek minél nagyobb számában győzzön, és nem az, hogy minél nagyobb szavazatarányt érjen el az egész területen. A *gerrymandering* célja a terület oly módon történő felosztása választókerületekre, hogy egy másik pártnak (további pártoknak) minél kisebb esélye legyen a győzelemre az egyes választókerületekben. Geográfiai tanulmányok egész sora foglalkozott a *gerrymandering*nek a történelemben előforduló eseteivel, s néha arra törekedtek, hogy találjanak valamiféle, a *gerrymanderinget* indikáló statisztikai mértéket.

Ha a legújabb munkákra irányítjuk figyelmünket a választási földrajz területéről, néhány közös vonást fedezünk fel. A kutatások többsége a választási döntésre gyakorolt környezeti hatás (*environmental influence*) elemzésére irányul. A környezet szó alatt a társadalmi környezet értenőd, és nem csak a természeti viszonyok — ebben az értelemben kell felfogni az ilyen típusú elemzésekre leggyakrabban használt kifejezést (*ecological analyses*) is. Szembetűnő az eltolódás a választási döntés okainak komplexebb értelmezése felé, hisz növekszik a földrajzi helyzet jellemzőire és a nem materiális magyarázó változókra fektetett hangsúly. A tulajdonképpeni vizsgálathoz elsősorban sokváltozós statisztikai módszereket használnak, s ezen belül is elsősorban a regresszióanalízisek különféle típusait. Ezen a területen kifejezetten megnyilvánul e tanulmányok növekvő interdiszciplinaritása, valamint a földrajz, a szociológia és a politológia gyakori átfedése.

A Cseh Köztársaságban a Szövetségi Gyűlésbe és a Cseh Nemzeti Tanácsba történt választások eredményeinek elemzése

Ebben a részben bemutatjuk az 1990 júniusában a Cseh Köztársaságban lebonyolított választások eredményeinek bevezető elemzését a járások szintjén. Fokozatosan feltettünk néhány kérdést, amelyekre kvantitatív módszerek felhasználásával próbáltunk meg válaszolni. (Valamennyi kvantitatív elemzésnél a BMDP adatelemző rendszert — 1987-es változat — használtuk.)

A választási eredmények klaszter analízise

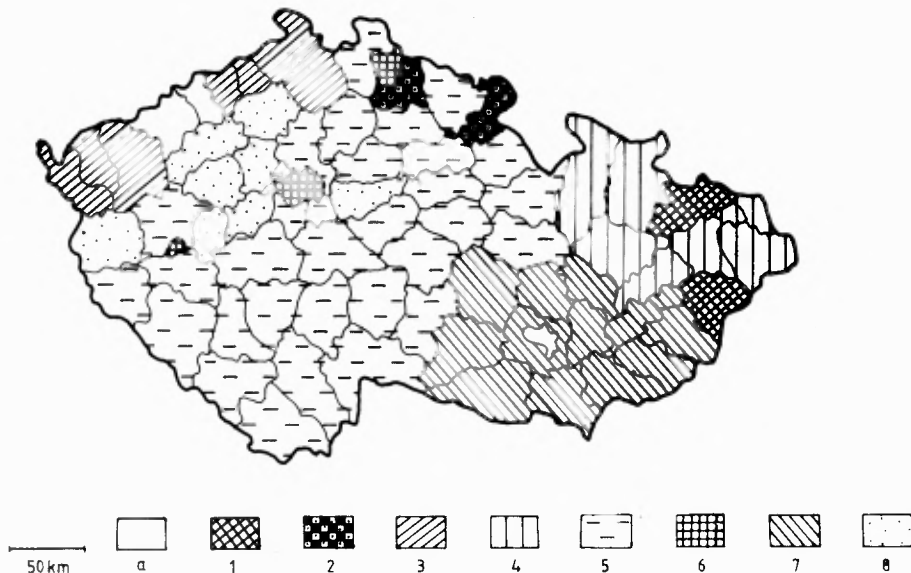
A felvetődő első kérdés annak megállapítása, hogy milyen jellegzetesen tér el a leadott szavazatok struktúrája Csehországban és Morvaországban.

Az 1. táblázat azt mutatja, hogy hány százalékkal alacsonyabb a morva országrészben megszerzett szavazatok aránya a cseh országrészben megszerzeteknél, elsősorban az ÖDM-MSZT hatásának köszönhetően, amely Morvaországban a szavazatok jelentős százalékát szerezte meg. Az egyetlen politikai párt, amely nagyobb támogatásra talált a morva országrészben, mint a csehben, a KDU, bár nyilvánvaló, hogy az ÖDM-MSZT bizonyára nem kevés szavazatot „vett el” tőle is. A választási eredmények megoszlását figyelemmel kísérhetjük az eggyel alacsonyabb nagyságrendi szinten is — a járáások szintjén. A legjelentősebb politikai pártokra és mozgalmakra leadott szavazatok százalékának egyszerű összehasonlításán kívül a klaszter analízis alkalmazása mellett döntöttünk, centroid módszerrel, mert tapasztalatunk szerint az ilyen típusú feladatoknak ez felel meg a legjobban, mivel a csoportok képzésekor nem kerül sor a nem kívánt lánchatásra. Az így elvégzett elemzés eredménye a járáások tipológiája a választásokon kifejezésre jutott politikai nézetek struktúrája alapján. Ez az elemzés is teljesen igazolta, hogy a morva és a cseh országrész választási eredményei jelentősen eltérnek egymástól, ezért a további elemzések során a köztársaság két részét külön kell feldolgozni. A klaszter analízis eredményeit az 1. ábra mutatja.

1. TÁBLÁZAT

*A politikai pártok által megszerzett szavazatok százalékos összehasonlítása
 a cseh és a morva országrészben
 (Comparison of votes obtained by political parties in the Czech and Moravian
 regions by percentage)*

Politikai Párt	Cseh országrész (%)	Morva országrész (%)	Összesen (%)
Polgári Fórum (PF)	58,7	44,1	53,2
Cseh- és Morvaország Kommunista Pártja (CSMKP)	13,8	13,0	13,5
Keresztény és Demokratikus Unió (KDU)	6,9	11,5	8,7
Önigazgatási Demokrácia Mozgalma Morvaország és Sziléziai Társaság (ÖDM-MSZT)	0,2	20,4	7,9
Szociáldemokraták (SZD)	4,8	2,3	3,8
Földművesek és Vidék Szövetsége (FVSZ)	4,5	2,5	3,8
Zöldek Pártja (ZP)	3,5	2,4	3,1
Csehszlovák Szocialista Párt (CSSZP)	3,3	1,9	2,8

I. ÁBRA

A járáások klaszter analízise a választási eredmények alapján.

(Cluster analyses of districts by the results of elections)

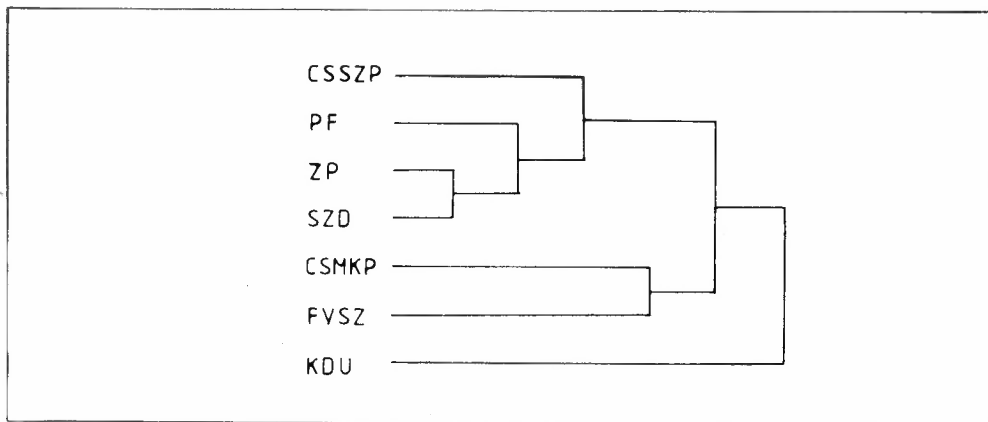
A következő táblázatban minden csoport esetében közöljük a standardizált változók értékeit, amelyek a politikai pártok relatív sikerességét vagy sikertelenségét fejezik ki egy adott területen a többi járáással való összehasonlításban. A könnyebb tájékozódás céljából minden sorban alá van húzva az azokhoz a pártokhoz tartozó 3 legnagyobb szám, amelyeknek az eredményei az adott csoportok számára jellemzőnek tekinthetők.

	CSSZP	PF	CSMKP	FVSZ	ZP	DDM—MSZT	SZD	KDU
1	<u>-1,57</u>	0,17	<u>-1,84</u>	<u>-1,00</u>	<u>-1,08</u>	0,76	-1,03	0,91
2	<u>0,74</u>	<u>0,92</u>	<u>-1,77</u>	<u>-0,25</u>	<u>-0,67</u>	<u>-0,64</u>	0,07	0,61
3	<u>0,32</u>	<u>0,76</u>	0,10	<u>-0,58</u>	<u>1,57</u>	<u>-0,66</u>	<u>1,24</u>	<u>-1,13</u>
4	<u>-1,40</u>	<u>-0,60</u>	0,09	<u>-0,95</u>	<u>-0,51</u>	<u>1,23</u>	<u>-0,77</u>	<u>-0,18</u>
5	<u>0,13</u>	<u>0,45</u>	<u>-0,13</u>	<u>0,73</u>	0,07	<u>-0,61</u>	0,21	0,02
6	<u>2,62</u>	<u>1,39</u>	<u>-0,95</u>	<u>-1,29</u>	<u>-0,13</u>	<u>-0,65</u>	0,41	<u>-0,81</u>
7	<u>-0,62</u>	<u>-1,77</u>	<u>-0,26</u>	<u>-0,62</u>	<u>-1,24</u>	<u>1,65</u>	<u>-1,32</u>	<u>1,49</u>
8	0,30	0,23	<u>1,86</u>	<u>0,82</u>	0,77	<u>-0,65</u>	0,45	<u>-1,00</u>

A klaszter analízis ellenkező értelemben is felhasználható, mégpedig ha arra a kérdésre keressük a választ, hogy mely politikai pártok és mozgalmak hasonlóak választóik területi megoszlását tekintve. Ezen elemzés eredményét a dendrogram ábrázolja (2. ábra). (Az elemzésből kizártuk az ÖDM-MSZT-t, mivel nem állított képviselőjelöltet a Cseh Köztársaság egész területén.)

A választási eredmények többtényezős meghatározottságának az elemzése

A következő lépésben a nyolc legjelentősebb politikai párt és mozgalom választási támogatásának térbeli megoszlása, és a járárok lakosságának alapvető jellemzői közötti összefüggéseket kísértük figyelemmel. Így próbáltuk meg kvantifikálni a választók döntését befolyásoló potenciális faktorokat. A magyarázó változók kiválasztásának alapvető jelentősége van a regressziós modellek minősége szempontjából, ezért ennek különös figyelmet kell szentelni. Először összegyűjtöttünk 25 jellemzőt, melyek közül a klaszter analízis segítségével (a legtávolabbi szomszéd módszerével) 10 változót választottunk ki. Ezáltal korlátoztuk a pszeudokorrelációk lehetőségét és megkönnyítettük értelmezésüket. Valamennyi jellemző az 1980-as évről vonatkozik. A következő forrásokat használtuk fel: Scítání lidu, domů a bytů k 1. 11. 1980 (Népszámlálás, a házak és lakások összeszámlálása 1980. 11. 1.); Srovnání vyvoje hospodárství v okresech za rok 1980 (A gazdaság fejlődésének összehasonlítása a járárokban 1980-ban), CSÚ; a CSSZTA Szociológiai Intézetének belső anyagai.

2. ÁBRA

A dendrogram a politikai pártok és mozgalmak klaszter analízisének az eredményeit foglalja össze választók területi megoszlása alapján.

(The dendrogram summarizes the results of the cluster analyses of political parties and movements by the regional distribution of their voters)

Az említett eljárással a kvantitatív elemzések potenciális faktorainak a kifejezése céljából a következő változókat választottuk ki (2. táblázat).

2. TÁBLÁZAT
 A regressziós modellek számára kiválasztott magyarázó változók
 (Explanatory variables selected for regression models)

Potenciális faktor	Változó
Iskolai végzettség	felsőfokú végzettségű népesség százalékos aránya (FV)
Foglalkozás	munkások százalékos aránya (MUN) a primér szektor gazdaságilag aktív népességének százalékos aránya (GA I)
Életkor	0—15 éves korú népesség százalékos aránya (GYEREK) nyugdíjas korú népesség százalékos aránya (NYUG)
Életszínvonal	átlagbér (FIZETÉS)
Lakóhelyi struktúra	családi házban lakók százalékos aránya (CSH)
Szociopatologikus jelenségek	bűncselekmények száma /1000 lakos (KRIMI) válások száma /1000 lakos (VÁLÁS)
A népesség nemzetiségi összetétele	csehek százalékos aránya a népességből (CSEHEK)

Megjegyzés: a „Változó” oszlopában közölt rövidítéseket a 3—II. táblázatban használjuk.

Nyilvánvaló, hogy a választók döntését befolyásolhatják további, nehezen kvantifikálható faktorok is, mint a választást megelőző agitáció minősége, a személyek autoritása, bizonyos jelöltek népszerűsége stb. Mindazonáltal a különböző területeken ezek a faktorok is eltérő hatást fejtenek ki, az ott élő lakosság „tulajdonságaitól” függően. Ráadásul feltételezhető, hogy nálunk is, a demokratikus választások sok évi hagyományával rendelkező országokhoz hasonlóan, még megnő a stabil, a pillanatnyi hangulattól független faktorok jelentősége, és kialakulnak majd olyan területek, ahol a lakosság többsége stabilan egy bizonyos pártra szavaz.

A kiválasztott jellemzők, mint magyarázó változók segítségével, a fokozatos regresszió módszerével többszörös regressziós modelleket állítottunk össze a PF, a CSMKP, a KDU, az ÖDM-MSZT, az FVSZ, az SZD, a ZP, a CSSZP választási eredményei, valamint a választási részvételi arány esetén. A cseh és a morva országrész kifejezetten eltérő politikai struktúrájára való tekintettel a regressziós egyenletet a politikai pártok és mozgalmak többsége esetében a köztársaság két részére külön szerkesztettük meg. Minden regressziós egyenletnél közölni fogjuk az életbe lépő változókat, a standardizált regressziós együtthatókat a megfelelő előjelükkel együtt (az együtthatók az egyes változók megközelítő jelentését fejezik ki a regressziós modellben), valamint a determináció indexét (r^2), amely a regressziós egyenlet által értelmezett variabilitás százalékat fejezi ki, s amely az egyenlet minőségének a mutatója. (3. táblázat).

3. TÁBLÁZAT

*A regressziós egyenletek alapvető jellemzői a Polgári Fórum esetében
 (Basic characteristics of regression equations in the case of Civil Forum)*

A cseh országrészben		A morva országrészben	
magyarázó változó	standard regressziós együtth.	magyarázó változó	standard regressziós együtth.
	— 0,408		— 0,682
NYUG	0,439	NYUG	0,439
VÁLÁS	0,411	VÁLÁS	0,524
r ² = 50,8%		r ² = 61,8%	

A cseh országrész esetében a változók kombinációja az egyenletben azt az elképzelést indikálja, hogy a Polgári Fórum nagyobb támogatásra tett szert az urbanizált térségekben. Mindkét egyenletben szerepel egy közös változó — a nyugdíjas korú népesség százalékos aránya —, ráadásul ellenkező előjellel. Tekintettel arra, hogy ennek a változónak az egyenletben a második legsikeresebb morvaországi párt — az ÖDM-MSZT — esetében plusz előjele van, úgy vélhetjük, hogy a morva országrészben a fiatalabb választók inkább a PF-re szavaztak, míg az idősebb lakosoknál az ÖDM-MSZT programja talált nagyobb visszhangra (4. táblázat).

4. TÁBLÁZAT

*A regressziós egyenlet alapvető jellemzői Csehország és Morvaország
 Kommunista Pártja esetében
 (Basic characteristics of regression equation in the case of the Communist Party
 of the Czech and Moravian parts)*

magyarázó változó	Cseh Köztársaság standardizált regressziós együttható
GAI	0,653
GYEREK	— 0,256
FIZETÉS	0,615
FV	— 0,400
VÁLÁS	0,372
r ² = 38,0%	

A CSMKP támogatása területi megoszlásának a legjelentősebb vonása, amint azt pl. az alacsony variációs együttható is bizonyítja, az egyenletesség. Bármilyen is az egyes járások politikai struktúrája, a CSMKP-re leadott szavazatok aránya nagyon stabil. A szavazatok egyenletes megoszlását valószínűleg az egységes szervezeti struktúra okozza, amelynek évek hosszú

során minden területen sikerült kialakítania a nomenklatúra kádereinek a rétegét, s elsősorban az ő soraikban talál most a CSMKP támogatásra. Az e pártra leadott szavazatok aránya közötti különbség a cseh és morva országrészen nagyon kicsi, ami az egész köztársaság számára egy regressziós egyenlet megszerkesztését tette lehetővé. Annak ellenére, hogy a regressziós egyenlet viszonylag keveset magyaráz meg a variabilitás egészéből, a változók jól interpretálhatók. Konkrétan: minél nagyobb az átlagfizetés, minél nagyobb a mezőgazdaságban dolgozók aránya, és fordítva, minél kevesebb a gyerek és a főiskolai végzettségű személy, annál több szavazat várható a CSMKP számára a járásban (5. táblázat).

5. TÁBLÁZAT

*A regressziós egyenletek alapvető jellemzői a Keresztény és Demokratikus Unió esetében
 (Basic characteristics of regression equations in the case of Christian and Democratic Union)*

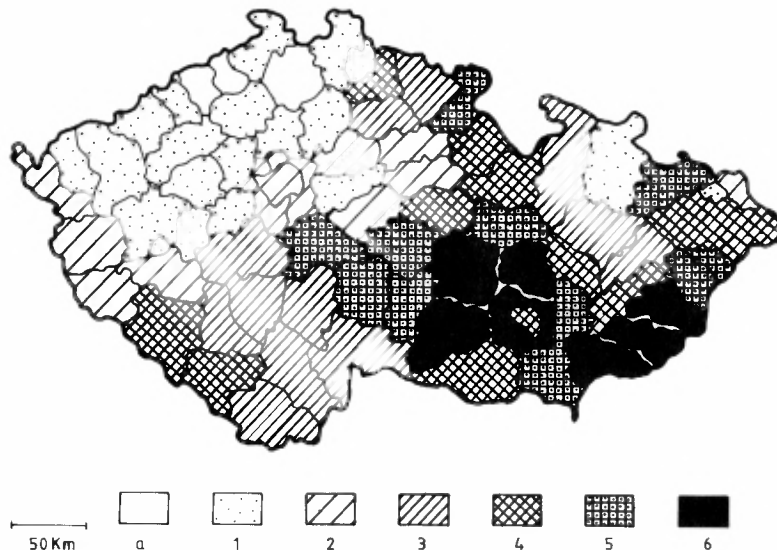
A cseh országrészen		A morva országrészen	
magyarázó változó	standard regressziós együtth.	magyarázó változó	standard regressziós együtth.
FIZETÉS	— 0,327	FIZETÉS	0,689
CSH	— 0,364	CSEHEK	0,633
VÁLÁS	— 0,774	VÁLÁS	— 0,921
r ² = 54,0%		r ² = 79,2%	

Mindkét regressziós egyenletben a legjelentősebb változó az ezer lakosra eső választások száma. A KDU sikereinek területi megoszlása és a szociopatologikus jelenségek összehasonlításakor megállapított negatív statisztikai függőség feltételezhető volt, a függőség megállapított mértéke azonban így is meglepő.

A szociopatologikus jelenségek szintjének jelentős csökkenését Morvaországban, különösen a déli részeken, tehát éppen azokon a területeken, ahol a KDU a legnagyobb szavazatarányt érte el, nyilvánvalóan az összességében kedvezőbb társadalmi légkör befolyásolta, amely jobban átveszi a keresztény értékeket. (A KDU választási támogatásának a megoszlását a 3. ábra mutatja, de lásd erről még a 6. táblázatot is)³.

A regressziós egyenlet reziduumának az elemzése feltárta egy kiugró pont létét, ami jelentősen rontotta az elemzés minőségét. Ez a kiugró pont a Jihlavi járás, ahol a mozgalom több nagyságrenddel alacsonyabb támogatást szerzett, mint a többi morvaországi járásban. Ezért Jihlavát ki kellett zárni a csoportból, és az elemzést meg kellett ismételni. A fent említett jellemzők már az így „kijavított” elemzés eredményeit ismertetik. A determináció indexének a nagyságából látható, hogy az egyenlet minősége túlságosan nem javult Jihlava kizárása után sem. A NYUG változó alapján, amely belépett a modellbe, az ÖDM-MSZT nagyobb népszerűségére következtethetünk az idősebb lakosok körében. A standard regressziós együttható előjele a CSEHEK változó esetében meglepő. Paradox módon azt az elképzelést implikálja, hogy minél magasabb százalékban élnek csehek (vagyis pontosabban morvák) a járásban, annál alacso-

nyabb szavazati arányt ért el az ÖDM-MSZT. Valójában éppen e két változó kombinációja teszi lehetővé, hogy Morvaország területén két részt különböztessünk meg — északit és délit, amelyek az ÖDM-MSZT-re leadott szavazatok arányát tekintve kifejezetten eltérnek. A 4. ábra azt mutatja, hogy a mozgalom Brnoban és környékén talált a legnagyobb visszhangra.

3. ÁBRA

*A Keresztény és Demokratikus Unió választási eredményei
 (Election results of the Christian and Democratic Union)*

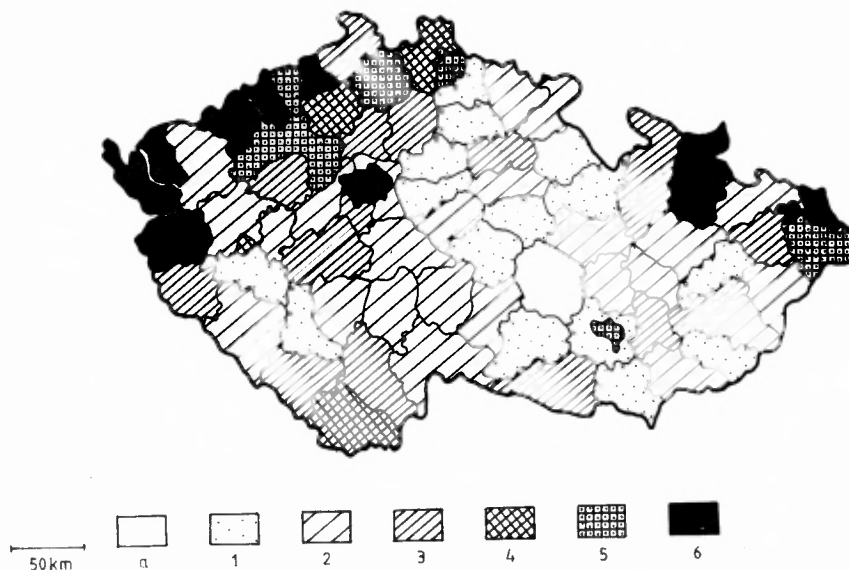
A KDU által megszerzett szavazatok százalékos aránya az egyes járásokban jelentősen eltér. Csehországban a szavazati arány délkeletről észak-nyugat felé csökken, Morvaországban nagyjából délről észak felé. Nagyon jelentős a KDU választási eredménye és a szociopatologikus jelenségek közötti negatív függőség.

a = értelmezhetetlen, 1 = 3,5%; 2 = 5,5%; 3 = 7,6%; 4 = 9,7%; 5 = 11,9%; 6 = 14,0%

6. TÁBLÁZAT

*A regressziós egyenlet alapvető jellemzői az Önigazgatási Demokrácia Mozgalma —
 Morvaország és Szilézia Társaság esetében
 (Basic characteristics of regression equation in the case of Self-governing Democracy
 Movement — Moravian and Silesia Association)*

standard regressziós együttható	A morva országrészen magyarázó változó
NYUG	0,826
CSEHEK	— 0,336
$r^2 = 43,3\%$	

4. ÁBRA

*Az önigazgatási Demokrácia Mozgalma — Morvaország és Szilézia Társaság
választási eredményei*

(Election results of Self-governing Democracy Movement — Moravian and Silesia Association)

A kartogramból világosan kitűnik, hogy a mozgalom lényegesen több szavazatot gyűjtött Morvaország déli részében, mint északon. Statisztikai szempontból jelentős az ÖDM-MSZT-re leadott szavazatok arányának a csökkentése a Brnotól való távolság növekedésével.

a = értelmetlen, 1 = 14,9%; 2 = 18,2%; 3 = 21,5%; 4 = 24,7%; 5 = 28,0%; 6 = 31,3%; 7 = nincs jelölt

Habár a 7. táblázatban a két regressziós egyenletben három közös változó is szerepel, az egyenleteket nem lehet egyértelműen interpretálni. Nyilvánvaló az SZD-re leadott szavazatok aránya és a lakóhelyi struktúra közötti összefüggés. Az SZD relatíve több szavazatot ért el az urbanizált területeken, ahol alacsony a családi házban lakók aránya. A reziduumok elemzése ráadásul a szociáldemokraták magasabb, a modell által nem magyarázott támogatását mutatta a mosti, a pardubicei és a szomszédos járásokban. Itt tehát kifejezésre jutott valamelyik nem kvantifikált faktor jellegzetes hatása (8. táblázat).

A regressziós elemzések eredményei igazolták a várt egyértelmű összefüggést az FVSZ-re leadott szavazatok aránya és a gazdaságilag aktívoknak a primér szektoron belüli aránya között. Érdekes, hogy mindkét egyenletbe belépett a családi házban lakók aránya is, annak ellenére, hogy a két változó együtt nagy mértékben korrelál. A CSH változónak jelentős hatása van a morva országrész számára szerkesztett egyenletre, ami azt mutatja, hogy az FVSZ népszerűsége ott nemcsak a járás mezőgazdasági jellegével függ össze, hanem a lakóhelyi struktúrát is tükrözi (9. táblázat).

7. TÁBLÁZAT

A regressziós egyenletek alapvető jellemzői a Szociáldemokrata Párt esetében
 (Basic characteristics of regression equations in the case of Social Democratic Party)

A cseh ország részben		A morva ország részben	
magyarázó változó	standard regressziós együtth.	magyarázó változó	standard regressziós együtth.
GYEREK	— 0,704	FIZETÉS	0,475
NYUG	— 0,521	MUN	— 0,675
MUN	0,596	FV	— 1,142
CSH	— 0,637	CSH	— 0,721
KRIMI	— 0,264	KRIMI	0,393
	r ² = 63,8%		r ² = 75,6%

8. TÁBLÁZAT

A regressziós egyenletek alapvető jellemzői a Földművesek és a Vidék Szövetsége esetében
 (Basic characteristics of regression equations in the case of the Alliance of Farmers and Rural areas)

A cseh ország részben		A morva ország részben	
magyarázó változó	standard regressziós együtth.	magyarázó változó	standard regressziós együtth.
GAI	0,852	GAI	1,02
CSH	0,107	CSH	— 0,730
		VÁLÁS	— 0,490
	r ² = 86,4%		r ² = 76,4%

9. TÁBLÁZAT

A regressziós egyenletek alapvető jellemzői a Zöldek Pártja esetében
 (Basic characteristics of regional equations in the case of the Green Party)

A cseh ország részben		A morva ország részben	
magyarázó változó	standard regressziós együtth.	magyarázó változó	standard regressziós együtth.
FIZETÉS	0,297	MUN	— 0,610
CSEHEK	— 0,458	FV	— 1,248
		CSH	— 1,462
	r ² = 53,0%		r ² = 67,3%

A változók kombinációja a cseh országrész számára szerkesztett egyenletben világosan mutatja, mely területeken érvényesült a Zöldek Pártja a legjellegzetesebben. Az észak-csehországi vidék járásainak többségéről és néhány nyugat-csehországi járásról van szó, úgyhogy a környezettel való összefüggés, amelynek a minősége az elemzésekben nem volt megragadva, nyilvánvaló. A regressziós egyenletben a morva országrész esetében a MUN és CSH változók azt mutatják, hogy a Zöldek Pártja Morvaországban is elsősorban a nagyobb városokban talált visszhangra. A harmadik változó — FV — e párt csekély népszerűségét indikálja a felsőfokú végzettségűek körében (10. táblázat).

10. TÁBLÁZAT

A regressziós egyenletek alapvető jellemzői a Csehszlovák Szocialista Párt esetében
(Basic characteristics of regression equations in the case of the Czechoslovak Socialist Party)

magyarázó változó	A cseh országrészben		magyarázó változó	A morva országrészben	
	standard regressziós együtth.			standard regressziós együtth.	
GAI	— 0,490		FV		1,018
NYUG	0,476		KRIMI		— 0,663
FIZETÉS	— 0,182				
MUN	0,458				
FV	0,626				
	r ² = 64,0%			r ² = 78,2%	

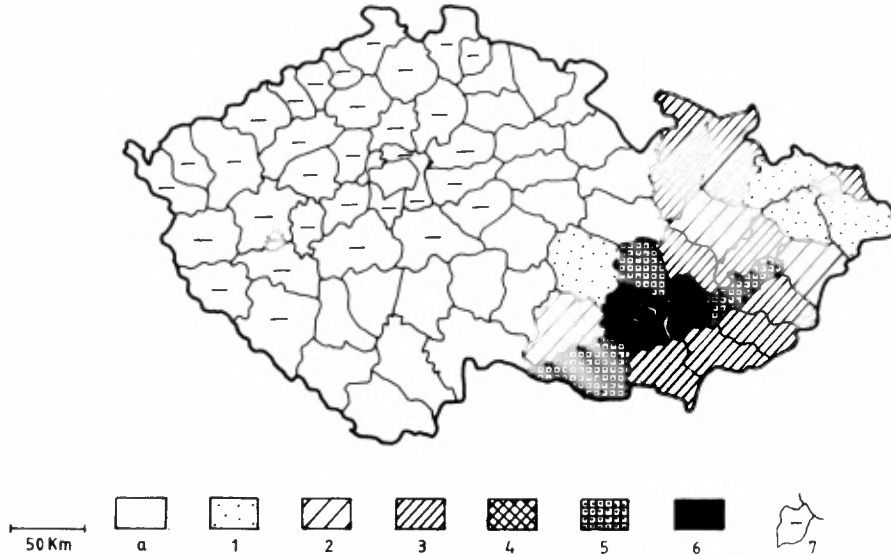
Mindkét egyenletben a felsőfokú végzettségű lakosság százaléka bizonyult a legjelentősebb változónak. A regressziós egyenlet egyébként a cseh és morva országrész esetében meglehetősen különbözik, amit nyilván ennek a pártnak az összességében nagyon alacsony támogatása okoz, s ez a regressziós modellek kis stabilitását idézi elő (11. táblázat).

11. TÁBLÁZAT

A regressziós egyenlet alapvető jellemzői a választási részvételi arány esetében
(Basic characteristics of regression equations in the case of the participation of voters)

magyarázó változó	Cseh Köztársaság	
	standardizált regressziós együttható	
FIZETÉS	0,255	
CSEHEK	0,417	
CSH	0,278	
	r ² = 72,2%	

A valamennyi járásban megmutatkozó szokatlanul magas választási részvétel lehetővé tette az egész köztársaság számára egy regressziós egyenlet megszerkesztését. A három változó kombinációja a standard regressziós együtthatójuk előjelével együtt könnyen felmérhetővé teszi azt, hogy a köztársaság mely területein vett részt a választásokon kevesebb szavazó. Amint azt maguk a korrelációs együtthatók is mutatják (pl. a korrelációs együttható a távolmaradás aránya és a bűnözés között $r=0,730$), egyben olyan területről van szó, amelyre a szociopatologikus jelenségek magasabb szintje a jellemző, ami ezeknek a jelenségeknek a lehetséges közös okait mutatja. A választási távolmaradás arányát az 5. ábra szemlélteti.

5. ÁBRA

Választási távolmaradás (Non-voting)

A választási távolmaradás százalékos arányának hasonló a területi megoszlása, mint a szociopatologikus jelenségeknek.
(Vö. a 3. ábrával.)

a = értelmetlen; 1 = 1,7%; 2 = 2,2%; 3 = 2,7%; 4 = 3,2%; 5 = 3,7%; 6 = 4,2%

Összefoglalás

A fenti tanulmány először a választási földrajzban világszerte használt főbb elméleti közelítésmódok és módszerek áttekintését adja. A második részben kísérletet tesz az alapvető kvantitatív módszerek lehetséges felhasználásának a bemutatására az 1990 júniusában a Cseh Köztársaságban a Szövetségi Gyűlésbe és a Cseh Nemzeti Tanácsba történt választások eredményeinek az elemzése során.

Az elemzések főbb eredményeit néhány pontban foglalhatjuk össze:

- a regressziós modellek adatközlő képessége az elemzett adatok jellegét tekintve viszonylag jó; a regressziós modellek többsége a politikai mozgalmak és pártok választási eredményeinek 50—80%-os térbeli variabilitását magyarázza;
- egyértelműen beigazolódott a KDU-ra leadott szavazatok és a szociopatologikus jelenségek szintje közötti negatív összefüggés;
- a szociopatologikus jelenségekéhez hasonló területi megoszlást találtak a választási távolmaradás esetében is, ami azt mutatja, hogy ezeknek a jelenségeknek közös okai lehetnek.

Annak ellenére, hogy az elemzések eredményeit a különböző korlátozásokra (főként a potenciális faktorok kiválasztásának és kvantifikálásának problémájára) való tekintettel nem szabad túlbecsülni, segítségükkel elképzelést alkothatunk a népesség társadalomföldrajzi jellemzői és a választási eredmények közötti összefüggésekről. Úgy véljük, hogy a választási földrajznak Csehországban jók a kilátásai, hiszen egész sor olyan kérdés és probléma vetődik fel, amelyek megoldására éppen a szélesebb földrajzi közelítésmód alkalmas. A nagyon érdekes kérdések közé tartoznak, a megszerzett ismeretek gyakorlatban való alkalmazásának jó lehetőségével, pl. a választási eredmények objektív feltételeinek az elemzése a települések szintjén, a lokális politikai klímának a terület fejlődésére gyakorolt hatásának a megítélése stb.

Fordította: Sztanek Mária

Jegyzetek

¹ Ennek a kifejezésnek a következő szinonimáit ismerjük: nem materiális faktorok, kulturális klíma, lokális kulturális tradíció, helyi környezeti hatás, politikai klíma stb.

² A gerrymandering kifejezést Elbridge Gerry vezetéknevéből képezték, aki 1810-ben Massachusetts állam kormányzója volt.

³ Az intervallumok határai minden változó értékének számtani közepe alapján lettek meghatározva az egyes járásokban, a mérvado eltérések pedig úgy, hogy a térképeket kölcsönösen össze lehessen hasonlítani. Az ÖDM-MSZT választási eredményeit ábrázoló térkép esetében az átlag és a mérvado eltérés csak a Dél-Morva és az Észak-Morva vidék járásainak választási eredményeiből lett kiszámítva.

Irodalom

- Archer, J.C. — Shelley, F.M. (1986) American Electoral Mosaics, *Association of American Geographers*, 97.1.
- Berglund, S. — Hallin, B. — Lindström, U. — Ricknell, L. (1980) Alternative methods of regionalization, *International Political Science Review*, 1.
- Berglund, S. — Lindström, U. (1982) Regional Centers and Beyond: Geographic, Economic and Political Impacts, *International Political Science Association*, 14. 1.
- The Dictionary of Human Geography* (1981) (szerk.) R. J. Johnston, Oxford, Basil Blackwell Publisher Limited.
- Dunheavy, P. (1979) The urban basis of political alignment, *British Journal of Political Science*, 9.
- Franklin, M.N. (1981) Demographic and political components in the decline of British class voting 1964(1979), *Electoral Studies*, 1.
- Johnston, R.J. (1986) Environmental influences and ecological analyses: Examples from electoral geography, In: *Theoretical and Quantitative Geography*, Brehmen, Studiengang Geographie.
- Johnston, R.J.: — Taylor, P.J. (1979) *Geography of Elections*, New York, Penguin Books.
- Karvonen, L. (1988) From White to Blue-and-Black: Finish Fascism in the Inter-War Era, In: *Commentationes Scientiarum Socialium* 36, Helsinki, The Finnish Society of Sciences and Letters.
- Miller, W.L. (1982) Variations in electoral behaviour in the United Kingdom, In: *The Dimension in United Kingdom Politics*. London, Macmillan.
- Paddison, R. (1983) *The Fragmented State (The Political Geography of Power)*, T.J. Press, Oxford.
- Rose, R. (1974) Britain: simple abstractions and complex realities, In: *Electoral Behaviour: a Comparative Handbook*, Macmillan.
- Roubik, F. (1951) Soupis map ceskych zemi, Svazek 1, Praha, *Státní nakladatelství ucebnic*, 307. 1.
- Roubik, F. (1955) Soupis map ceskych zemi, Svazek 2, Praha, *Nakladatelství CSAV*. 309 1.
- Ryssevick, J. (1987) Regional Contrasts Revisited, Bergen, *VIII. Nordiska Statskundskapskongress*. 40 1.